

THE ROLE AND FUNCTIONS OF MOTHER TONGUE SCIENCE IN THE PRIMARY EDUCATION SYSTEM

Yulduz Muxiddinova¹

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyoz

DOI: 10.5281/zenodo.15563797

Article History	Abstract
Received: 10.04.2025 Accepted: 30.05.2025	This article explores the role of the mother tongue subject in the primary education system, emphasizing its importance in developing students' thinking abilities, speech culture, and skills in both written and oral expression. Through mother tongue lessons, students acquire strong literacy skills, logical thinking, and the ability to express their thoughts freely. The article also discusses the main objectives of teaching the mother tongue, methodological foundations for effective instruction, and modern educational approaches. The topic is analyzed in the context of national educational standards and presidential decrees.

Keywords: mother tongue, primary education, literacy, speech culture, methodology, teaching process, educational objectives, communicative competence.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Ellikqala Pedagogical Faculty, Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyoz, Uzbekistan

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA ONA TILI FANINING O'RNI VA VAZIFALARI

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

ona tili, boshlang'ich ta'lim, savodxonlik, nutq madaniyati, metodika, dars jarayoni, ta'lim vazifalari, kommunikativ kompetensiya

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida ona tili fanining tutgan o'rne, uning o'quvchilarning tafakkuri, nutq madaniyati, yozma va og'zaki ifoda malakalarini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Ona tili darslari orqali o'quvchilarda mustahkam savodxonlik, mantiqiy fikrlash, o'z fikrini erkin ifoda etish ko'nikmalari rivojlanadi. Maqolada, shuningdek, ona tili fanining asosiy vazifalari, uni samarali tashkil etishning metodik asoslari va zamonaviy yondashuvlar haqida fikr yuritiladi. Mavzu dolzarbligi, Prezident qarorlari va davlat ta'lim standartlari asosida yondashilgan.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim – o'quvchilarda asosiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan ta'lim bosqichi bo'lib, u butun ta'lim tizimining poydevorini tashkil etadi. Ayniqsa, bu bosqichda ona tili fanining o'rne beqiyosdir. Ona tili fani orqali o'quvchining og'zaki va yozma nutqi, muloqot madaniyati, savodxonligi hamda fikrlash qobiliyati shakllanadi. Bu esa bola shaxs sifatida rivojlanishining eng muhim sharti hisoblanadi.

Ona tili — bu nafaqat aloqa vositasi, balki milliy tafakkur, madaniyat, urf-odat va qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazuvchi kuchli vositadir. Shu bois, boshlang'ich sinflarda ona tili darslari orqali o'quvchilarda nafaqat til bilimi, balki milliy ong, estetik did, axloqiy fazilatlar ham shakllantiriladi.

Boshlang'ich ta'lim tizimida ona tili fanining asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- O'quvchilarga to'g'ri o'qish va yozish malakalarini shakllantirish;
- Nutqni og'zaki va yozma shaklda ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish;
- Grammatik qoidalar, imlo va tinish belgilarini o'zlashtirish orqali savodxonlikni mustahkamlash;
- O'quvchilarda mustaqil fikrlash, matnni tahlil qilish, o'z fikrini aniq, mantiqiy va grammatik jihatdan to'g'ri ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish;
- Ona tiliga nisbatan mehr, hurmat va mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish;
- O'quvchilarda muloqot madaniyati, axloqiy qadriyatlar, tinglash va tushunish madaniyatini rivojlantirish.

Ona tili darslarida o'quvchilar turli matnlar bilan ishlaydi, hikoya tuzadi, savollarga javob beradi, nutqiy mashqlar bajaradi, bu esa ularning tafakkurini, dunyoqarashini, kuzatuvchanlik va ijodiylik salohiyatini oshiradi. Shu bilan birga, o'z fikrini mantiqiy izchillikda bayon etishga, boshqa odamlar fikrini tinglash va tushunishga o'rganadi. Bu esa o'quvchilarning umumiy shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'limda til o'rgatish masalasiga alohida e'tibor qaratib,

quyidagicha ta'kidlaydi:

“Yangi O'zbekistonni barpo etishda ona tilini mukammal bilgan, o'z fikrini ravon ifoda eta oladigan, ijtimoiy faol avlod kerak. Bu borada eng asosiy ishlar maktabdan boshlanishi zarur”[Sh.M. Mirziyoyev. — 2023-yil, Xalq ta'limiga bag'ishlangan yig'ilishdan]

Demak, boshlang'ich ta'limda ona tili fanining o'rni nafaqat ta'limiy, balki tarbiyaviy, ijtimoiy va madaniy nuqtai nazardan ham nihoyatda muhimdir. Bu fan orqali o'quvchi ona tilining boyligi va go'zalligini anglaydi, uni asrash va rivojlantirish zaruratini his qiladi. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'limda ona tili darslarini tashkil etish, unga qo'yiladigan talablarni chuqur o'rganish va takomillashtirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchisining tafakkuri hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu sababli bu bosqichda ta'lim berish nafaqat bilimlarni yetkazishga, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga, nutqiy faoliyati va muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qilishi kerak. Ona tili darslari bu borada markaziy o'rinda turadi, chunki barcha boshqa fanlarni o'zlashtirish jarayoni ham til vositasida amalga oshiriladi.

Ona tili fanining samarali tashkil etilishi quyidagi yo'nalishlarda muhim natijalarga erishishga xizmat qiladi:

- O'qitishning kommunikativ yo'nalishini amalga oshirish. Bu degani o'quvchilar nutq orqali muloqot qilishni, fikr almashishni, o'z fikrini ifodalashni o'rganadi. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi.

- Til me'yorlarini ongli o'zlashtirish. Grammatika, imlo va tinish belgilarining o'rgatilishi orqali o'quvchilarda tilga nisbatan nazariy bilim hamda amaliy ko'nikmalar shakllanadi.

- Ijodiy tafakkurni rivojlantirish. Matnlar bilan ishlash, savollarga javob berish, hikoya tuzish, she'r yodlash kabi mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda ijodiy fikrlash va tasavvur doirasi kengayadi.

- Estetik did va badiiy saviyani oshirish. Ona tili darslarida badiiy matnlar (ertak, hikoya, she'r) orqali o'quvchilar badiiy asar tahliliga o'rganadi, tilning go'zalligi va boyligini his qiladi.

- Milliy qadriyatlar va tarbiya vositasi. Ona tili darslarida o'zbek adabiyotining sara namunalari o'qitilib, ular orqali o'quvchilarda vatanparvarlik, halollik, do'stlik, mehnatsevarlik kabi axloqiy sifatlar shakllantiriladi.

Shuningdek, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini to'g'ri rivojlantirish – ularning boshqa fanlarda muvaffaqiyatli o'zlashtirishini ta'minlovchi muhim omildir. Ayniqsa, matnni to'g'ri o'qish, tushunish va qayta ifodalash, savolga javob qaytarish, fikr bildirish ko'nikmalari shakllanmasdan turib boshqa fanlardagi murakkab topshiriqlarni bajarish imkoniyatlari cheklanadi.

Boshlang'ich ta'limda ona tili fani bolada nafaqat tilga oid bilimlarni, balki mustaqil o'rganish, o'zini ifodalash, savol berish, tahlil qilish, fikr yuritish, eslab qolish, kuzatish va mushohada yuritish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa butun umrbod zarur bo'ladigan ko'nikmalardir.

Shu bois, ona tili fanining boshlang'ich ta'limdagi o'rni faqat savod chiqarish darajasida emas, balki shaxs shakllanishining negizini tashkil qiluvchi fan sifatida e'tirof etiladi. Har bir o'qituvchi bu fanni o'quvchining tafakkurini, nutqiy madaniyatini, ijtimoiy ongini shakllantiruvchi asosiy vosita sifatida ko'ra bilishi kerak.

Boshlang'ich ta'limda ona tili fanining asosiy vazifalaridan yana biri — o'quvchining nutqiy faolligini oshirishdir. O'quvchilar dars jarayonida mustaqil fikrlashga, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda ifodalashga o'rgatiladi. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi, fikrlash madaniyatini shakllantiradi, ijtimoiy va madaniy faol shaxs bo'lib yetishishiga zamin yaratadi.

Ona tili fanining o'rni, shuningdek, ko'p fanli bog'liqlik nuqtai nazaridan ham muhim hisoblanadi. Masalan, matematika, tabiatshunoslik, texnologiya va boshqa fanlar bo'yicha bilimlarni egallashda o'quvchining matnni tushunish, vazifani o'qib anglash va yozma ifoda qilish qobiliyati hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu esa ona tili fanida shakllanadigan asosiy ko'nikmalardan biridir.

Bundan tashqari, ona tili darslari bolalarda:

- tahliliy fikrlash,
- mantiqiy mulohaza yuritish,
- ko'rgazmali va obrazli tafakkur,
- xotira va diqqatni rivojlantirish,
- ijodiy yondashuv singari aqliy-ruhiy jihatlarni rivojlantiradi.

Shu ma'noda, ona tili fani faqat grammatik bilimlar majmui emas, balki o'quvchining ruhiy, aqliy va axloqiy salohiyatini shakllantiruvchi ko'p funksiyali ta'lim vositasidir.

Bugungi ta'limda faol va interfaol metodlarga asoslangan darslar orqaligina bu vazifalarni to'liq amalga oshirish mumkin. O'yinli mashg'ulotlar, klaster, aqliy hujum, rolli o'yinlar, matn tahlili, munozarali topshiriqlar kabi zamonaviy usullar orqali o'quvchilarning ona tiliga bo'lgan qiziqishi ortadi, ularda mustaqil fikrlash va tanqidiy yondashuv shakllanadi.

Shuningdek, davlatimizda ona tili va adabiyotni rivojlantirishga oid qarorlar, strategiyalar ham ushbu fan o'rni va vazifasini yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Xususan, "O'zbek tilining davlat tili sifatida to'liq joriy etilishi va nufuzini oshirish to'g'risida"gi Prezident farmoni (2019-yil 21-oktabr) til sohasiga bo'lgan davlat siyosati darajasidagi e'tiborni yaqqol ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, boshlang'ich bosqichdan boshlab o'quvchilarda ona tilini puxta o'rgatish zaruratini kuchaytiradi.

XULOSA

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning ta'lim-tarbiya jarayonida eng muhim davr hisoblanadi. Shu davrda ona tili fanining ta'lim tizimidagi o'rni juda katta. Ona tili darslari orqali bolalarda nafaqat nutq madaniyati, balki tafakkur, ijodiy fikrlash va yozma ifoda ko'nikmalari shakllanadi. Ona tili fanining asosiy vazifalari o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularning muloqot madaniyatini oshirish hamda o'z fikrini aniq va ravon ifoda eta olishlariga ko'maklashishdan iborat. Zamonaviy ta'lim jarayonida

ona tilini o'rgatishda innovatsion metod va uslublardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, davlat ta'lim standartlari va Prezident qarorlari asosida ona tili fanining mazmuni va metodikasi takomillashtirib borilishi lozim. Natijada, ona tili fanining samarali tashkil etilishi o'quvchilarning umumiy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi hamda ularning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qodirova M. T., Tursunxo'jayeva M. "Ona tili o'qitish metodikasi". – Toshkent: "O'qituvchi", 2019.
2. Toshpo'latova S. "Boshlang'ich sinfda savod o'rgatish va ona tili o'qitish metodikasi". – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
3. Qurbonova M. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlikni shakllantirishda diktant turlaridan foydalanish". "Xalq ta'limi" jurnali, 2022, №3.
4. Karimova N. "Ona tili darslarida ta'limiy diktantlardan foydalanish metodikasi". "Pedagogik izlanishlar" jurnali, 2021, №2.